

ЕМПІРИЧНА ОЦІНКА РІВНЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА РОЛЬ ОКРЕМИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ ЩОДО ЙОГО ФОРМУВАННЯ

Подано результати дослідження рівня сільського розвитку адміністративних районів Житомирської області. Визначено зв'язок між розвитком підприємницького сектору та сільським розвитком району. Досліджено вплив підприємств різних організаційно-правових форм, розмірів та з різними видами економічної діяльності на рівень сільського розвитку території.

Постановка проблеми

У сучасних умовах українське село суттєво відчуває нестачу державної підтримки. Політика держави, спрямована на забезпечення сільського розвитку, ще досі носить виробничо-галузевий характер і не спроможна здійснити ефективну підтримку системного і збалансованого розвитку сільських територій. На цьому тлі більшість науковців намагаються максимально розкрити потенціал «ініціатив знизу». Безробіття і бідність – найгостріші проблеми сучасного села. Вирішення подібних проблем лежить у полі розвитку економічної діяльності на селі. Відродження ефективного аграрного виробництва, розвиток промислового потенціалу із застосуванням сучасних виробничих та інформаційних технологій є основною передумовою сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень

Проблеми збалансованого розвитку сільських територій не є новими для вітчизняної науки. Концептуальним питанням формування соціально-

© М.Ю. Шваб

Науковий керівник – д.е.н., проф. Зіновчук В.В.

економічних передумов розвитку сільських територій, удосконалення економічних відносин, структурної перебудови аграрного сектора присвячені праці відомих вчених-економістів О. Онищенко та В. Юрчишина. Вагомий внесок у дослідження сільського розвитку, як комплексного системного явища за останні роки зробили В. Бойко, О. Булавка, Ю. Губені, М. Долішній, Д. Крисанов, М. Малік, В. Месель-Веселяк, І. Прокопа, К. Прокопишак, П. Саблук, Л. Шепотько, К. Якуба та ін. Дослідження методичних аспектів оцінювання та ідентифікації розвитку сільських територій знайшли своє відображення у працях М. Барановського та А. Лісового. Серед закордонних дослідників даної тематики необхідно відмітити німецьких вчених Г. Бухенрідер та Т. Глаубена, австрійських Т. Дакса та Б. Фросера, шведських М. Андерсона та У. Ніша, російських вчених Н. Карлову та О. Серову, польських А. Грамцова та П. Кросняка, чеських дослідників Я. Куртісс та Я. Фрітч. Враховуючи досягнення вітчизняних та іноземних науковців у даній проблематиці, виявляється доцільним підтвердити роль економічного сектора у забезпеченні сільського розвитку, визначити вплив підприємництва на якість життя у сільській місцевості.

Мета і методика дослідження

Перед даним дослідженням поставлено за мету емпірично довести вплив підприємницького сектора на рівень сільського розвитку та розкрити структуру цього впливу. В процесі визначення рівня розвитку сільської місцевості адміністративних районів Житомирської області використовували методи індукції, аналізу та синтезу, метод експертних оцінок – для обґрунтування системи показників визначення сільського розвитку районів і формування матриці вихідних даних. Загалом відібрано 47 показників, які розподілені на 4 блоки: економічний, соціальний, екологічний та інноваційний. Найважливіші показники сільського розвитку визначалися на основі аналізу матриці кореляційної залежності. Нормування основних показників проведено із застосуванням формули нормалізації відносно середнього квадратичного відхилення. Інтегральний індекс сільського розвитку району визначали як суму нормованих значень основних показників. У процесі дослідження ролі економічного сектора у формуванні сільського розвитку використано статистичне спостереження, графічний метод, прийоми кореляційно-регресійного аналізу. Метод абстрактно-логічний у поєднанні з методом синтезу використовували у процесі формування висновків і пропозицій щодо подальших досліджень.

Результати дослідження

Кожна сільська територія має свою цілісність і відносну автономність. Цілісність її ґрунтується насамперед на історичних, економічних, географічних, демографічних особливостях, етнічних та культурних традиціях. Відносна автономність полягає переважно у функціональності конкретної території, здатності відносно самостійно здійснювати адміністративно-управлінську, виробничо-економічну, соціально-культурну діяльність і на цій основі задовольняти свої автономні життєві та соціальні

потреби. Поняття «сільська територія» є ширшим і складнішим щодо поняттям «сільська місцевість» і повніше розкриває організаційно-просторові характеристики сільського розвитку. Узагальнюючи зарубіжний досвід і провівши його адаптацію до вітчизняних умов, визначали складові поняття «сільський розвиток», що наповнюють його конкретним змістом: економічний розвиток, соціальний розвиток, екологічний розвиток та розвиток науки і технології (рис. 1).

Рис. 1. Складові та елементи сільського розвитку

Джерело: власні дослідження.

Отже, сільський розвиток – це якісна зміна життя на селі, що відбувається за умови рівномірного покращення економічної, соціальної, екологічної та інноваційної сфер сільської території. Кожна із складових цього процесу є самостійною частиною динамічної системи і перебуває у тісному зв'язку з іншими складовими. Гальмування розвитку будь-якої із них призведе до негайного уповільнення функціонування усієї системи відповідно до закону мінімуму ресурсу. Але економічна складова в сучасних умовах є надзвичайно важливою, саме в полі її вдосконалення лежать механізми вирішення нагальних соціально-економічних проблем.

Маючи статистичні дані, що характеризують обсяги підприємницької діяльності в районах та значення їх інтегральних індексів сільського розвитку, можна здійснити аналіз впливу підприємницької діяльності на сільський розвиток. Дослідження проводили у трьох напрямках: проаналізували вплив малих підприємств, потім вплив підприємств із різними видами економічної діяльності і вплив сільськогосподарських підприємств із різними організаційно-правовими формами. У таблицю зводили статистичні дані кількості підприємств за виділеними ознаками і розрахований інтегральний індекс сільського розвитку за районами.

Розраховували парні коефіцієнти кореляції кількості підприємств за виділеними ознаками із інтегральним індексом (табл. 1).

Таблиця 1. Вплив кількості підприємств на інтегральний індекс сільського розвитку

Район	Кількість підприємств за видами економічної діяльності		Кількість сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовою формою				Кількість малих підприємств	Інтегральний індекс сільського розвитку
	промислові	сільсько-господарські	господарські товариства	приватні підприємства	виробничі кооперативи	фермерські господарства		
Андрушівський	32	62	15	13	0	33	104	3,00
Баранівський	28	42	2	23	5	11	111	-3,43
Бердичівський	20	78	24	10	0	41	102	-0,79
Брусилівський	19	37	8	9	1	18	60	-4,02
Володарськ-Волинський	142	43	9	11	2	17	220	8,94
Ємільчинський	22	52	15	16	2	15	77	-4,80
Житомирський	75	79	28	9	10	22	288	26,52
Коростенський	37	43	22	9	0	8	96	0,09
Коростишівський	156	59	13	9	2	34	286	12,63
Лугинський	19	21	5	12	0	4	55	-10,52
Любарський	15	73	16	8	9	37	82	-4,21
Малинський	24	30	7	7	2	14	62	-6,53
Народицький	5	13	10	3	0	0	27	-15,43
Новоград-Волинський	28	75	22	25	2	23	104	4,18
Овруцький	45	31	12	6	0	10	119	10,91
Олевський	41	30	13	10	1	5	118	-4,49
Попільнянський	28	59	7	13	0	39	108	-2,71
Радомишльський	62	45	21	6	0	13	179	4,40
Романівський	24	44	16	4	1	20	76	-4,72
Ружинський	20	109	5	2	3	94	81	-2,89
Червоноармійський	14	65	23	6	4	28	83	-8,40
Черняхівський	51	57	12	10	0	32	125	0,20
Чуднівський	20	28	9	6	0	12	109	2,08
Парні коефіцієнти кореляції	0,6705	0,3322	0,4137	0,0875	0,3413	0,0863	0,8782	X

Джерело: власні дослідження.

З даних табл.1. видно, що між кількістю малих підприємств у сільській місцевості району і його інтегральним індексом розвитку існує тісний

кореляційний зв'язок ($r=0,8782$). Це дає змогу будувати парну лінійну кореляційно-регресійну модель впливу кількості малих підприємств на рівень сільського розвитку. За допомогою табличного процесора MS Excel будуємо точкову діаграму – кореляційне поле залежності індексу сільського розвитку від кількості малих підприємств (рис. 2).

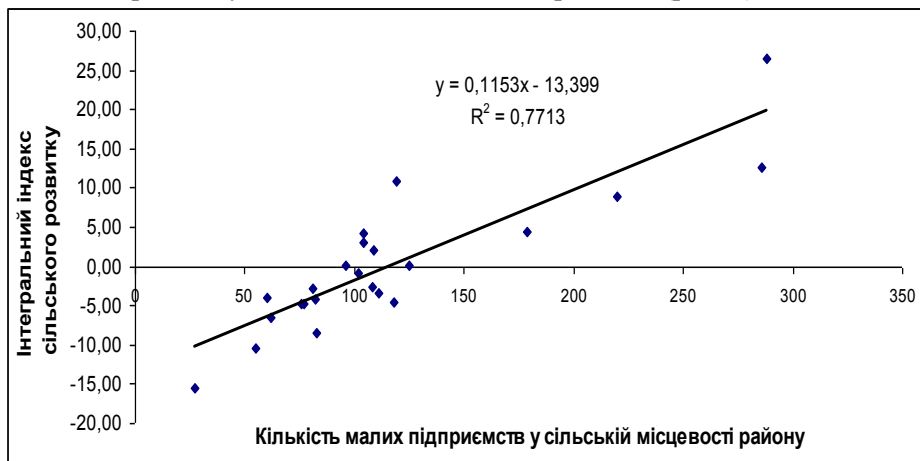

Рис. 2. Кореляційне поле залежності індексу сільського розвитку від кількості малих підприємств у районах Житомирської області, 2006 р.

Джерело: власні дослідження.

Отже, у даному випадку парна кореляційно-регресійна залежність індексу сільського розвитку від кількості малих підприємств має вигляд:

$$y' = -13,399 + 0,1153x, \text{ де}$$

y' – розрахунковий інтегральний індекс сільського розвитку;

x – кількість малих підприємств у сільській місцевості району.

Коефіцієнт регресії $b=0,1153$ указує, що зі збільшенням кількості малих підприємств у сільській місцевості району на 10 одиниць інтегральний індекс розвитку збільшиться на 1,12 пунктів. Коефіцієнт детермінації $R^2=0,7713$ в свою чергу показує, що 77,13% загального коливання значень інтегрального індексу у даній сукупності районів зумовлено відмінностями у кількості малих підприємств у сільській місцевості. Мале підприємництво має особливе значення у розвитку сільської місцевості. Завдяки своїй здатності до швидкої адаптації малі підприємства займають невеликі ніші за динамічної інфраструктури ринку. Частка малих підприємств у сільській місцевості становить понад 90%.

Аналізуючи вплив на сільський розвиток підприємств з різними видами економічної діяльності визначали дві факторні ознаки, що впливають на y' – розрахунковий інтегральний індекс сільського розвитку: x_1 – кількість промислових підприємств, x_2 – кількість сільсько-господарських підприємств. З таблиці 1 видно, що парні коефіцієнти

кореляції між факторними та результативною ознаками $r_{x_1}=0,6705$ і $r_{x_2}=0,3322$ задовольняють умову мінімальної тісноти зв'язку $r_{x_i}>0,3$, тому обидва фактори залучаються до кореляційно-регресійної моделі.

Рівняння багатофакторної кореляційно-регресійної залежності інтегрального індексу від даного набору факторів має вигляд: $y = -11,9949 + 0,1514x_1 + 0,1153x_2$.

Коефіцієнт множинної змішаної кореляції $r = 0,7319$ свідчить про високу тісноту зв'язку між інтегральним індексом сільського розвитку та досліджуваними факторами. Коефіцієнт множинної змішаної детермінації $r^2 = 0,5356$ показує, що варіація індексу сільського розвитку, яка пояснюється варіацією включених до рівняння регресії факторів, дорівнює 53,56%.

Для того, щоб врахувати вплив не тільки обраних факторних ознак, але й об'єм вибірки, розрахували скорегований коефіцієнт множинної детермінації $r^2_{\text{скор.}} = 0,4892$. Він особливо важливий при порівнянні кількох регресійних моделей, призначених для передбачення однієї і тієї ж залежної змінної при різних наборах пояснюючих змінних. Отже, 48,92% варіації інтегрального індексу сільського розвитку пояснюється змінами кількості промислових та сільськогосподарських підприємств у сільській місцевості, а також вибраною кількістю обраних пояснюючих змінних і об'ємом вибірки.

Розрахувавши бета-коефіцієнти, що показують, на скільки середньоквадратичних відхилень σ_y зміниться результативна ознака при зміні відповідного фактора на одне значення середньоквадратичного відхилення σ_x : $\beta_1 = 2,8179$, $\beta_2 = 0,7497$. По суті, бета-коефіцієнти характеризують фактори, у розвитку яких приховуються найбільші резерви поліпшення результативної ознаки.

Вище було розраховано коефіцієнт множинної змішаної детермінації, що дало змогу оцінити долю варіації змінної y , що визначається зміною двох пояснюючих факторів. Тепер корисно визначити коефіцієнти часткової змішаної кореляції $r^2_{y_1,2} = 0,4781$, $r^2_{y_2,1} = 0,1565$. Ці коефіцієнти оцінюють долю варіації залежної змінної, що визначається кожною із незалежних змінних, за умови, що решта змінних «заморожені». Коефіцієнт часткової змішаної кореляції $r^2_{y_1,2}$ між змінними y і x_1 при сталому значенні змінної x_2 означає, що при фіксованій кількості сільськогосподарських підприємств 47,81% варіації інтегрального індексу сільського розвитку можна пояснити зміною кількості промислових підприємств. Коефіцієнт часткової змішаної кореляції $r^2_{y_1,2}$ між змінними y і x_2 при сталому значенні змінної x_1 означає, що при фіксованій кількості промислових підприємств 15,65% варіації інтегрального індексу сільського розвитку можна пояснити зміною кількості сільськогосподарських підприємств.

Проаналізуємо тепер вплив на сільський розвиток сільськогосподарських підприємств з різними організаційно-правовими формами господарювання. Визначимо чотири факторні ознаки, що впливають на y – розрахунковий інтегральний індекс сільського розвитку:

- x_1 – кількість господарських товариств;
- x_2 – кількість приватних підприємств;
- x_3 – кількість виробничих кооперативів;
- x_4 – кількість фермерських господарств.

Дані табл. 1 свідчать, що парні коефіцієнти кореляції між результативною і факторними ознаками $r_{x_1} = 0,4137$ і $r_{x_3} = 0,3413$ задовольняють умову мінімальної тісноти зв'язку $r_{x_i} > 0,3$, а $r_{x_2} = 0,0875$ і $r_{x_4} = 0,0863$ – ні, тому фактори x_2 – кількість приватних підприємств і x_4 – кількість фермерських господарств не залучаються до кореляційно-регресійної моделі. Рівняння багатфакторної кореляційно-регресійної залежності інтегрального індексу від даного набору факторів має вигляд:

$$y = -7,5192 + 0,4390x_1 + 0,7979x_3$$

Коефіцієнт множинної змішаної кореляції $r = 0,4801$ свідчить про наявність зв'язку між інтегральним індексом сільського розвитку та досліджуваними факторами. Коефіцієнт множинної змішаної детермінації $r^2 = 0,2305$ показує, що варіація індексу сільського розвитку, яка пояснюється варіацією включених до рівняння регресії факторів, дорівнює 23,05%.

Для того щоб врахувати вплив не тільки обраних факторних ознак, а і об'єм вибірки, розрахуємо скорегований коефіцієнт множинної детермінації, $r^2_{\text{скор.}} = 0,1536$. Отже, 15,36% варіації інтегрального індексу сільського розвитку пояснюється змінами кількості господарських товариств і виробничих кооперативів у сільській місцевості, а також вибраною кількістю вибраних пояснюючих змінних і об'ємом вибірки.

Розрахували коефіцієнти часткової змішаної кореляції: $r^2_{y1.3} = 0,1290$, $r^2_{y3.1} = 0,0716$. Коефіцієнт часткової змішаної кореляції $r^2_{y1.3}$ між змінними y і x_1 при сталому значенні змінної x_3 означає, що при фіксованій кількості сільськогосподарських виробничих кооперативів 12,90% варіації інтегрального індексу сільського розвитку можна пояснити зміною кількості господарських товариств. Коефіцієнт часткової змішаної кореляції $r^2_{y3.1}$ між змінними y і x_3 при сталому значенні змінної x_1 означає, що при фіксованій кількості господарських товариств 7,16% варіації інтегрального індексу сільського розвитку можна пояснити зміною кількості сільськогосподарських виробничих кооперативів.

Висновки

Сільський розвиток – динамічний процес покращення життя сільського соціуму, що відбувається на основі розбудови та вдосконалення взаємодіючих між собою економічної, соціальної, екологічної та Інноваційної сфер сільської території.

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що розвиток підприємницького сектора є одним із найважливіших факторів сільського розвитку. Дослідження впливу підприємств щодо їх розмірів показало, що серед усіх досліджуваних факторів розвиток малого підприємництва має найсуттєвий вплив на розвиток сільської території. Це зумовлено такими його властивостями, як гнучкість, швидкість реакції, адаптивність до динамічного зовнішнього середовища. Дослідження впливу підприємств щодо виду їх економічної діяльності показало, що найбільший вплив на сільський розвиток мають промислові і сільськогосподарські підприємства, 48,92% варіації інтегрального індексу сільського розвитку пояснюється змінами кількості цих типів підприємств.

Дослідження впливу сільськогосподарських підприємств щодо організаційно-правових форм господарювання показало, що найбільш-впливовими серед досліджуваних форм є господарські товариства і виробничі кооперативи. У сумі всі показники кількості підприємств цих форм пояснюють 23,05% варіації інтегрального індексу сільського розвитку. Окремо ж 12,90% варіації інтегрального індексу сільського розвитку можна пояснити зміною кількості господарських товариств і 7,16% – виробничих кооперативів.

Напрями подальших досліджень

В сучасних умовах потенціал підтримки сільського розвитку на місцевому рівні дуже великий і не використовується повною мірою. Особливим суб'єктом економічної діяльності на селі, що має величезний потенціал позитивного впливу на сільський розвиток, є сільськогосподарські підприємства. Можливість збільшення їх ролі у забезпеченні сільського розвитку є актуальним напрямом подальших наукових досліджень.

Література

1. *Balman A., Buchenrieder G., Glaben T., Gramzow A.* Local Partnership As An Incubator For Rural Development. – Leibniz: IAMO, 2006. – No. 90. – Discussion Paper. – P. 9–21.
2. *Kozuch A., Kolozsko-Chomentowska Z.* The Role of Strategic Planning in Managing Local Development // Proceedings of International Symposium. – Zhytomyr, 2007. – P. 221–227.
3. *Petrick M., Weingarten P.* The Role of Agriculture in Central and Eastern European Rural Development: Engine of Change or Social Buffer?. – Leibniz: IAMO, 2004. – P. 340–356.
4. *Барановський М.О.* Про механізми забезпечення збалансованого розвитку депресивних аграрних територій // Економіка АПК. – 2006. – №11. – С. 124–128.
5. *Крисанов Д.Ф., Черненко С.М.* Методичні підходи рейтингової оцінки галузей агропродовольчого комплексу України // Економіка АПК. – 2006. – №1. – С. 99–106.

6. *Левин, Дэвид М., Стефан, Кребиль, Тимоти С. Беренсон, Марк Л.* Статистика для менеджеров с использованием Microsoft Excel: Пер. с англ. – 4-е изд. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. – С. 791–937.
7. *Онищенко О., Юрчишин В.* Регіональні аспекти сталого розвитку агропромислових комплексів // *Економіка України.* – 2005. – №9. – С. 92–93.
8. *Онищенко О., Юрчишин В.* Сільський розвиток: основи методології та організації // *Економіка України.* – 2006. – №10. – С. 4–13.
9. *Прокопа І.В., Мотруніч Д.О., Шепотько Л.О.* Виробнича сфера села і сільське життєве середовище. – К.: Ін-т економіки, 2001. – С. 97.
10. *Прокопа І.В., Шепотько Л.О.* Депресивність аграрних територій: український вимір // *Економіка України.* – 2003. – №7. – С. 59–66.
11. *Саблук П.Т.* Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави // *Економіка АПК.* – 2005. – №11 – С. 4–11.
12. *Серова Е.В., Тихонова Т.В.* Сельская бедность и сельское развитие в России. – М.: ИЭПП, 2004. С. 50.
13. Соціальна інфраструктура села / За ред. *П.Т.Саблука, М.К.Орлатого.* - К.: ІФЕ, 2002. – С. 226.
14. *Шехова М.* Малое предпринимательство и региональное развитие // *Регіональна економіка.* – 2002. – №3. – С. 87-106.